

УДК 639.1(4+477)

DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-113-125

*Олена Гонта, Владислав Музика***ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ***Елена Гонта, Владислав Музыка***ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ ВЕДЕНИЯ ОХОТНИЧЬЕГО ХОЗЯЙСТВА:
ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНЫ***Olena Honta, Vladyslav Muzyka***EUROPEAN EXPERIENCE OF MANAGING
THE HUNTING INDUSTRY: PROSPECTS FOR UKRAINE**

У статті висвітлено сучасний стан та особливості розвитку галузі мисливського господарства в деяких європейських країнах. Проаналізовано особливості організації мисливської галузі, розглянуто наявні види тварин, їх чисельність та обсяги добування. Враховуючи географічні та національні особливості європейських країн, було виокремлено та охарактеризовано три моделі ведення мисливського господарства: Східно-Європейську, Західно-Європейську та Північно-Європейську. У результаті було виявлено, що на сучасному етапі для України найбільш цікавими та прийнятними є принципи організації мисливського господарства за Східно-Європейською моделлю.

Ключові слова: мисливське господарство; первинний мисливський колектив; мисливські угіддя; закордонний досвід ведення мисливського господарства.

Табл.: 2. Бібл.: 24.

В статье освещено современное состояние и особенности развития отрасли охотничьего хозяйства в некоторых европейских странах. Проанализированы особенности организации охотничьей отрасли, рассмотрены существующие виды животных, их численность и объемы добычи. Учитывая географические и национальные особенности европейских стран, было выделено и охарактеризовано три модели ведения охотничьего хозяйства: Восточно-Европейскую, Западно-Европейскую и Северо-Европейскую. В результате было выявлено, что на современном этапе для Украины наиболее интересными и приемлемыми являются принципы организации охотничьего хозяйства по Восточно-Европейской модели.

Ключевые слова: охотничье хозяйство; первичный охотничий коллектив; охотничьи угодья; зарубежный опыт ведения охотничьего хозяйства.

Табл.: 2. Библ.: 24.

Current state and features of the hunting industry development in some European countries are highlighted within the article. Organization peculiarities of the hunting industry are analyzed, available species of animals, their numbers and volumes of production are considered. Taking into consideration geographical and national features of European countries, three models of hunting management are distinguished and characterized: Eastern European, Western European and North European. As a result, it was found that, at the present stage, organization of the hunting industry according to the Eastern European model are the most interesting and acceptable principles for Ukraine.

Keywords: hunting industry; primary hunting team; hunting grounds; foreign experience in hunting.

Table: 2. References: 24.

JEL Classification: L73

Постановка проблеми. Інтеграція України в Європейський економічний простір потребує реформування більшості галузей національної економіки. Мисливське господарство, значення якого набуває зростаючої актуальності, що пов'язано зі специфічними екологічними та соціальними проблемами, не є винятком.

Для успішного реформування цієї галузі, на наш погляд, є доцільним звернення до найбільш успішного закордонного досвіду, який демонструє, що мисливство може бути не лише прибутковим заняттям, а й повноцінною галуззю національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти ведення мисливського господарства в закордонних країнах досліджували такі відомі вчені, як І. Делеган, І. Дробот, О. Проців, М. Мироненко, Р. Новіков, П. Хоєцький, В. Домніч, І. Романів, М. Шпільчак, А. Башта, В. Бурмас, І. Гуль, І. Шеремет, Д. Карабчук та інші. Особливо значний внесок науковці зробили у вивчення досвіду ведення мисливського господарства сусідніми європейськими країнами, такими як Польща, Словаччина та Угорщина.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на численні напрацювання дослідників, питання вивчення закордонного досвіду ведення мисливського господарства потребує подальшої систематизації та узагальнення. Більш глибокого вивчення, на наш погляд, потребують окремі аспекти ведення мисливського господарства країнами Західної та Північної Європи.

Мета статті. Метою статті є вивчення, узагальнення та систематизація особливостей ведення мисливського господарства деякими європейськими країнами.

Виклад основного матеріалу. В Україні внаслідок тривалого неконтрольованого використання мисливських ресурсів, інтенсивної господарської діяльності, погіршення умов існування дичини, браконьєрства, а також відсутності достатньої кількості фахівців, чисельність мисливських тварин є значно меншою ніж у європейських країнах. На відміну від України, в економічно розвинених країнах Європи мисливськогосподарська діяльність є рентабельною, сприяє створенню додаткових робочих місць, забезпечує значні надходження в бюджет країни [23, с. 42–43].

Аналізуючи європейське мисливське законодавство, І. Дробот та О. Проців [8, с. 16] дійшли висновку, що формування і застосування європейського мисливського права здійснюється на засадах обов'язкової прибутковості мисливської галузі. У порівнянні з країнами ЄС ведення мисливського господарства в Україні практично всюди збиткове. Згідно зі статистичними даними середній показник окупності цієї галузі в 2017 році становив лише 44,5 % [2].

У процесі вивчення та систематизації закордонного досвіду ведення мисливського господарства європейськими країнами ми з'ясували, що домінуючими ознаками в цій галузі є збереження природного середовища та раціональне використання природних ресурсів. Для цього в країнах ЄС сформувалась універсальна система державного регулювання мисливського господарства. Однак кожна країна ЄС має власні особливості: національне законодавство, культуру, традиції, менталітет, географічне розташування.

Зважаючи на це, а також враховуючи географічні та національні особливості закордонних країн, можемо умовно виокремити три моделі ведення мисливського господарства: Східно-Європейську, Західно-Європейську та Північно-Європейську. З огляду на схожість природно-кліматичних умов, а також культурну, традиційну та ментальну подібність населення, на наше переконання, для України найбільш цікавим та прийнятним є спосіб організації мисливського господарства за Східно-Європейською моделлю.

Східно-Європейську модель ведення мисливського господарства представляють такі країни, як Польща, Словаччина, Угорщина, Сербія, Болгарія та ін. Мисливське господарство цих країн має дуже багато спільних ознак. Проте, на нашу думку, для України є найбільш цікавим та корисним досвід сусідньої Польщі, на аналізі якого ми зупинимось більш детально.

Для порівняння, площа Польщі (312 тис. кв. км) майже у 2 рази менша, ніж територія України. Кількість мисливців налічує понад 116 тис. осіб. Незважаючи на це, польська модель розвитку мисливського господарства є дуже важливою для вивчення, оскільки її досвід є успішним. Природні умови та біологічне розмаїття мисливських видів тварин також дуже схоже на українське.

Державне регулювання в галузі мисливського господарства в Польщі здійснюють Міністерство охорони навколишнього середовища та Міністерство сільського господарства. Мисливські угіддя Польщі (29 млн га) поділені (за природними та географічними ознаками: річки, гори, автомагістралі та залізниці) на мисливські округи – ревіри. Їх кількість налічує приблизно 5 тис., а площа одного здебільшого не менше за 3000 га. Первинний колектив може орендувати й декілька ревірів, незалежно від їх розміщення. Кількість мисливців у колективі може бути різною, але не менше ніж 15 осіб.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Визначну роль у розвитку мисливського господарства Польщі відіграє Польський союз мисливців (ПСМ), члени якого є найбільшим користувачем мисливських угідь. Головний орган правління ПСМ має назву Рада (Рада обирає президію, на якій обирається голова), яка розташована у Варшаві. У кожному регіоні країни ПСМ має свої представництва, яких налічується 49 одиниць. Їхню роботу координує голова ПСМ. Рада та регіональні відділення існують на кошти ПСМ. Вони займаються просвітницькою та науковою роботою (ПСМ належать 16 дослідних установ, які мають власні угіддя, центри акліматизації та розведення звірів і птахів). Велика увага також приділяється організації виставок трофеїв, змагань, фестивалів, семінарів тощо. ПСМ несе повну відповідальність за проведення полювання на території республіки. Він відповідає за навчання, отримання практичних навиків мисливців та їх атестацію.

Структурно-організаційну основу ПСМ становлять первинні мисливські колективи (ловецькі кола). Вони мають статус юридичної особи і є економічно самостійними. До складу ПСМ входить понад 2550 мисливських товариств, які орендують 4696 мисливських округів [11, с. 29; 22, с. 48]. Кожен мисливський колектив обирає собі голову, мисливствознавця, секретаря, бухгалтера, ревізійну комісію та охоронця мисливських угідь (стража мисливського). Усі обрані члени правління працюють на добровільних засадах, крім охоронця мисливських угідь та бухгалтера [1, с. 23]. Кожне товариство має власну назву, статут та ідентифікаційний код, який занесений до єдиного реєстру Польського союзу мисливців.

Необхідно зауважити, що саме первинний мисливський колектив є головним користувачем польських мисливських угідь. Члени колективу проводять біотехнічні заходи, забезпечують охорону, організують навчання мисливців, приймають нових членів, ведуть просвітницьку роботу, отримують членські внески, сплачують орендну плату та компенсують збитки сільському та лісовому господарствам за пограбування.

Щодо надання мисливських угідь в оренду, то можемо зазначити, що на відміну від України, польський механізм є досить простим, зрозумілим і прозорим. Мисливські угіддя надаються в користування (не менше ніж на 10 років) за клопотанням Польського союзу мисливців. Для польових угідь необхідно також мати погодження місцевої влади (бургомістра, мера), а для лісових – директора регіональної дирекції лісів.

За користування угіддями первинні колективи сплачують орендну плату, вартість якої залежить від якості орендованих угідь та мисливських тварин, які там мешкають, але не може перевищувати ринкової вартості центнера жита за 1 га угідь. Плата за лісові угіддя надходить до надлісництва, а за решту мисливських угідь – територіальним громадам (гмінам) [1, с. 25].

Найбільшу частину витрат первинних колективів становлять:

- компенсація збитків лісовому й мисливському господарству за пошкодження лісових і сільськогосподарських культур;
- виплата орендної плати;
- біотехнічні заходи та поліпшення умов для проживання дичини;
- охорона мисливських угідь.

Фінансові надходження від ведення мисливського господарства формуються за рахунок продуктів тваринного походження, проведення полювань для мисливців, що не входять до їхнього товариства, та організації туристичних полювань. Найбільш об'єктивним показником ведення мисливського господарства є кількість добування копитних тварин. Варто зауважити, що полювання на копитних значно дорожче, ніж полювання на пернатих чи хутрових тварин, і становить значну частку доходів мисливських господарств. Аналізуючи дані таблиці 1, бачимо, що незважаючи на те, що площа мисливських угідь Польщі менша на 25,3 % у порівнянні з Україною, середня кількість

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

добування мисливських копитних тварин є значно вищою. Так, кількість добування оленя в Польщі становить 35 тис. голів, козулі – 150 тис. голів, кабана – 100 тис. голів. Водночас в українських мисливських угіддях добувається 360 голів оленів, 8114 голів козуль та 4457 голів кабана.

Таблиця 1

Показники ведення мисливського господарства в різних європейських країнах

Країна	Площа мисливських угідь, млн га	Чисельність			Добування мисливських тварин (тис. голів)			
		населення, млн осіб	мисливців осіб	%	олень	козуля	кабан	лань/лось *
Австрія	6,6	8,3	138 000	1,7	59,0	282	50,0	-
Болгарія	7,7	7,4	110 000	1,5	6,3	64,8	49,5	2,2
Німеччина	32,0	81,8	357 000	0,4	76,4	1,2 млн	644,0	69,0
Норвегія	32,0	5,0	483 000	9,7	33,8	27,7	-	31,1
Польща	29,0	38,5	116 000	0,3	35,0	150	100	2,3
Сербія	8,5	9,0	85 000	0,9	0,77	8,0	5,0	-
Словаччина	4,4	5,4	38 300	0,7	22,2	24,0	36,4	-
Угорщина	8,9	10,0	50 000	0,5	31,2	79,0	112,4	-
Україна	38,8	45,4	350 000	0,8	0,36	8114	4457	0,021
Фінляндія	-	5,4	310 000	5,7	12,0	90,0	-	38,0
Чехія	6,9	10,5	93 500	0,9	24,0	106,0	152,0	16,5
Швеція	-	9,3	290 000	3,1	-	-	-	100,0

* для країн Північної Європи (Норвегія, Швеція, Фінляндія) наведено дані про чисельність лося.
Джерело: складено авторами [2-7; 10; 12; 15; 18–20].

Важливу роль у фінансовому забезпеченні мисливського господарства Польщі відіграють обов'язкові організаційні внески. Кожен член колективу сплачує їх два рази на рік. Перший – сплачується для головного керуючого органу ПСМ. Його розмір у 2015 році становив 380 злотих (2300 грн). Другий внесок сплачується вже безпосередньо до свого мисливського товариства, і його розмір затверджується на загальних зборах [11, с. 29].

Крім організаційних внесків, важливе значення відіграє обов'язкова трудоучасть кожного члена мисливського колективу. Її не можна замінити грошовим внеском. Кожен мисливець має відпрацювати певну кількість днів в угіддях, займаючись охороною диких тварин, проводячи біотехнічні заходи та поліпшуючи умови проживання та розмноження мисливських тварин. Це дає змогу мисливському господарству значно заощадити фінансові ресурси на оплату праці.

Протягом усього мисливського сезону (під час полювань) мисливці самостійно займаються й обліком диких тварин. У лютому-березні проводять контрольні обліки (їх проводять вибірково, не охоплюючи всю площу мисливських угідь). Результати обліків аналізують та порівнюють. На основі цього формується план добування на наступний рік. Невиконання плану дуже небажане, оскільки на наступний сезон його можуть зменшити, а це негативно вплине на фінансові надходження і загальний розвиток мисливського господарства.

Членство в мисливському товаристві дає можливість кожному мисливцю полювати безкоштовно протягом усього сезону. При цьому мисливець має право забрати добуту дрібну дичину. Під час полювання на копитних тварин мисливець має право на трофей (роги, ікла, череп). За м'ясо необхідно сплатити додаткові кошти або залишити в мисливському господарстві (воно буде реалізовано за ринковими цінами).

Охороною мисливських угідь займаються самі мисливці та штатні працівники мисливського товариства (охоронці угідь). Крім цього, охорону мисливських угідь здійснює Державна мисливська охорона. Варто зауважити, що такі служби функціонують майже в усіх країнах Європи й завдяки цьому вдається стримувати браконьєрів та забезпечувати правопорядок у мисливських угіддях. Ця служба забезпечена всіма необ-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

хідними засобами та амуніцією, а головним її завданням є охорона тварин від бракон'єрів і контроль легальності придбання та реалізації добутої дичини. Державна мисливська охорона Польщі має широкі повноваження не лише у сфері охорони диких тварин, а й у сфері держрибоохорони та держлісоохорони [21, с. 35]. На загальнодержавному рівні в Польщі діють спеціалізовані мисливські суди, які розглядають справи, що стосуються мисливського господарства та полювання. Їх фінансове утримання здійснюється коштом Польського союзу мисливців [1, с. 24].

Дуже важливим для нашої держави є польський механізм відшкодування збитків, заподіяних мисливськими тваринами сільському та лісовому господарствам. Фінансові витрати за їх відшкодування – одна з найбільших статей витрат низових мисливських колективів. Тому мисливці намагаються вживати всіх необхідних заходів, щоб зменшити кількість нанесення збитків мисливськими тваринами (засівають поля для підгодівлі тварин, створюють підгодівельні майданчики та регулюють чисельність мисливських тварин, особливо кабана). У свою чергу, землевласник також має вживати всіх необхідних заходів для збереження свого врожаю (огороження, дотримання сівозміни тощо). У випадку, якщо мисливськими тваринами було нанесено збитків на суму, що перевищує ринкову вартість одного центнера жита і це підтверджує спеціальна комісія, мисливське товариство має відшкодувати ці збитки [1, с. 29].

Іншою успішною моделлю ведення мисливського господарства є **Західно-Європейська**. Її представляють такі країни, як Австрія, Німеччина, Франція, Чехія та інші. Варто зазначити, що розвиток мисливства в цих країнах є одним із найвищих серед країн Центральної та Західної Європи. На наш погляд, для України є цікавим та корисним досвід Німеччини, на аналізі якого ми зупинимось більш докладно.

Площа мисливських угідь Німеччини становить 32 млн га або 82,5 % від площі мисливських угідь України. Однак кількість мисливців налічується понад 357 тис. осіб. Це на 2,0 % більше, ніж в Україні.

Державним органом, який регулює розвиток мисливського господарства в Німеччині, є Державний комітет лісового господарства. Цей орган здійснює управління галуззю, захищає її інтереси, затверджує фінансові плани та розподіляє грошові потоки. Функції контролюючого органу виконують мисливські інспекції. Вони, як і в решті європейських країн, підпорядковуються окружним та крайовим виконкомом народної влади у складі 2-3 осіб при кожному окрузі та краї [16, 24, с. 22].

Як і у Східно-Європейській моделі, важливу роль для розвитку мисливського господарства в Німеччині відіграє Німецька асоціація мисливців. На відміну від більшості європейських країн, Німеччина має федеративний устрій, а тому кожна земля має свої особливості ведення мисливського господарства. Німецька асоціація мисливців у своїй структурі має 16 федерацій. До її складу входять понад 300 тис. мисливців. Право на полювання доступне кожному громадянину, хоча воно тісно пов'язане із власністю на землю. Для ведення мисливського господарства землевласнику необхідно мати не менше ніж 75 га цілої території або кілька ділянок у межах одного регіону площею понад 150 га. Також мисливські угіддя можна й орендувати (терміном від 9 до 12 років). У цьому випадку площа угідь має бути не менше за 1000 га. Взяти угіддя в оренду може й мисливський колектив, але через невеликі розміри угідь кількість учасників має бути невеликою.

Як бачимо, на відміну від Східно-Європейської моделі, де головним користувачем мисливських угідь є низовий колектив (який має в користуванні мисливські угіддя площею не менше як 3000 га), у Німеччині веденням мисливського господарства займаються землевласники та орендарі (фізичні, юридичні особи або невеликі мисливські колективи). Понад 70 % мисливських угідь Німеччини перебуває у приватній власності.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

При цьому площа мисливських угідь найчастіше менше за 3000 га (у середньому 450 га). Загальна кількість господарств (мисливських ревірів) становить понад 70 тис. Такий підхід можна побачити в багатьох європейських країнах Західної та Північної Європи. Так, середня площа мисливського господарства в Австрії ще менша й у середньому становить 450-600 га, у Чехії – 500 га [1, с. 50].

Вартість орендної плати також дуже коливається і залежить від багатьох факторів, зокрема: місця розташування угідь, лісистості, різноманіття мисливських тварин та їх кількості, мисливського попиту, розвитку інфраструктури тощо. Здебільшого ціна орендної плати за 1 га коливається в межах 1-150 євро. У середньому по Німеччині орендар платить близько 7000 євро на рік [1, с. 50].

Фінансові надходження від ведення мисливського господарства формуються завдяки проведенню полювань для мисливців та реалізації продуктів тваринного походження (м'яса, шкіри, пуху). Високі показники добування мисливських тварин у країнах цієї моделі є показовими для України. Кількість добування копитних тварин у Німеччині є однією з найвищих серед європейських країн і, на нашу думку, є доказом ефективності Західно-Європейської моделі. Так, кількість добування оленя становить понад 76,4 тис. голів, козулі – 1,2 млн голів, дикого кабана – 644 тис. голів (табл. 1). Також значну частину фінансових надходжень мисливські господарства отримують за здачу в оренду мисливського автотранспорту та місць для проживання. Середні витрати на полювання середньостатистичного німця становлять 4340 євро [17].

Досить висока чисельність мисливських тварин є причиною збільшення випадків нанесення матеріальних збитків лісовому та сільському господарствам. Відшкодування збитків становить одну з основних статей витрат мисливських господарств. Значні кошти також мисливці витрачають на виплату орендної плати, проведення біотехнічних заходів та охорону диких тварин. Для економії коштів велику кількість трудомістких робіт мисливці виконують самі. Метою проведення біотехнічних заходів є не лише поліпшення умов проживання диких тварин, а і зменшення їхнього впливу (негативного) на лісове та мисливське господарство.

Успішним розвитком і, як наслідок, високою чисельністю диких тварин характеризується **Північно-Європейська модель** управління мисливським господарством. Вона має багато подібних рис із Західно-Європейською моделлю. До неї можемо віднести такі країни, як Норвегія, Швеція та Фінляндія.

Державним органом, який регулює розвиток мисливського господарства, у Швеції є Агентство природних ресурсів, у Норвегії – Міністерство лісового господарства, у Фінляндії – Міністерство сільського та лісового господарства.

У цій моделі ведення мисливського господарства визначальну роль, як і в усіх країнах Європи, відіграють громадські мисливські організації. У Норвегії це Норвезький союз мисливців і рибалок, а у Швеції – Шведська асоціація мисливців і мисливського господарства. Їхня організаційна структура передбачає поділ на мисливські регіони, райони та округи. Так, до Шведської асоціації входять 9 мисливських регіонів, 24 мисливські райони та 377 мисливських округи. Територіально-адміністративна структура Фінляндії передбачає поділ території на 15 мисливських регіонів і 298 мисливських округів.

Щоб стати мисливцем, як і в інших європейських країнах, необхідно пройти курс навчання та скласти іспит. Наприклад, у Норвегії це можна зробити он-лайн. Після успішного складання іспиту мисливець автоматично вноситься до Електронного реєстру мисливців, де він отримує унікальний індивідуальний номер, без якого полювання неможливе. Користуючись функціями цього реєстру, мисливці можуть не виходячи з дому сплачувати мисливський збір (сплачує кожен мисливець у всіх країнах цієї моделі).

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

В особистому кабінеті мисливця доступна вся інформація про здійснені ним платежі та його «мисливська картка» (дозвіл на полювання). Цей документ можна завантажити у смартфон або роздрукувати. Збір статистичних даних також здійснюється через електронний портал. Наприкінці кожного сезону мисливець зобов'язаний подати звіт. Неподання звіту карається штрафом [9].

Слід зауважити, що полювання, як традиційне заняття, дуже популярне серед населення країн Північної Європи. Аналізуючи табл. 1, бачимо, що в порівнянні з іншими європейськими країнами, співвідношення мисливців до населення в країнах Північної Європи є найвищим.

Як і у Західно-Європейській моделі, право на полювання тісно пов'язане із володінням землею. Крім цього, мисливці мають право брати в оренду мисливські угіддя у власника або в держави. Мисливські угіддя формуються за рахунок приватних і державних лісів, які надаються в оренду окремим особам або місцевим мисливським клубам. На відміну від України, процес надання мисливських угідь в оренду є конкурсним, прозорим та публічним. Отримання в оренду державних мисливських угідь здійснюється переважно через аукціони. Для полювання на копитних тварин необхідно мати мисливські угіддя значної площі. У Норвегії та Фінляндії нараховується близько 4 тис. мисливських товариств, які орендують (або мають у власності) мисливські угіддя площею від 2 до 10 тис. га.

Необхідно зауважити, що на відміну від інших країн Європи, де основним об'єктом полювання серед копитних тварин є косуля, кабан та благородний олень, головним об'єктом полювання в Північно-Європейських країнах є лось та північний олень.

Проаналізувавши особливості ведення мисливського господарства в зазначених моделях, можемо виокремити їхні характерні риси, переваги та недоліки (табл. 2) і порівняти їх з українською моделлю ведення мисливського господарства.

Вагомий внесок у розвиток мисливства та захист дикої природи в Європі здійснюють міжнародні мисливські організації, такі як Міжнародна Рада з полювання та охорони тваринного світу (СІС) та Федерація мисливських і природоохоронних асоціацій (FACE).

Міжнародна Рада з полювання та охорони тваринного світу налічує понад 1500 членів у 86 країнах. До її складу входять уряди 26 держав (в особі міністерств, відповідальних за природокористування та охорону довкілля), громадські організації, університети, експерти та приватні особи.

Україна на державному рівні не є членом СІС. Лише Українське товариство мисливців і рибалок є членом СІС як національна недержавна організація.

Основними напрямками в роботі СІС є:

- законодавча діяльність – розробка стратегій і законодавства в галузі стійкого полювання, збереження ресурсів дикої природи тощо;
- наукова діяльність – підтримка наукових досліджень, що стосуються вивчення великої та дрібної дичини, перелітних птахів, хвороб у дикій природі, економіки ресурсів, оцінки мисливських трофеїв тощо;
- культурна діяльність – ставлення до полювання як до традиційного заняття та частини культурної спадщини. Організація активно підтримує відродження соколиного полювання, створення мисливських музеїв, бібліотек тощо.

Погоджуємось із дослідниками, які зазначають, що на сучасному етапі реформування вітчизняної галузі мисливського господарства, членство в такій потужній мисливській організації, як СІС дало б мисливству додатковий поштовх для розвитку [14, с. 33].

Таблиця 2

Систематизація закордонного досвіду ведення мисливського господарства

Модель	Характерні риси	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ВЕДЕННЯ МГ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Державне регулювання галузі МГ здійснюється Міністерствами охорони навколишнього середовища (Польща) або Міністерствами с/г (Словаччина, Угорщина). 2. Визначну роль у розвитку МГ відіграють національні мисливські організації. 3. Більшість мисливських господарств є громадськими. Низові колективи є самостійними юридичними особами та основними користувачами мисливських угідь. 4. Власник земельної ділянки не має переважного права на полювання дичини на території його ділянки. 5. Велика кількість мисливських господарств (низових мисливських колективів, що мають власні угіддя). 6. Мисливські тварини є власністю держави. 7. Охороною тварин, організацією та проведенням біотехнічних заходів займаються самі мисливці. 8. Наявність державної охорони диких тварин. 9. Наявність механізму відшкодування збитків, заподіяних мисливськими тваринами лісовому та сільському господарствам. 10. Користування мисливськими угіддями є платним, що дає можливість поповнювати бюджети місцевих громад (за польові угіддя), лісництв (за лісові) або власників земельних ділянок 	<ol style="list-style-type: none"> 1. МГ є прибутковою галуззю національної економіки. 2. Полювання є доступним заняттям. Кожен мисливець є господарем власних угідь. 3. Висока чисельність диких тварин. 4. Тваринні природні ресурси використовуються раціонально. 5. Територіальні громади залучені до процесу надання в користування мисливських угідь та мають вплив на процес ведення мисливського господарства 	<ol style="list-style-type: none"> 1. У зв'язку з досить високою чисельністю диких тварин трапляються часті випадки нанесення матеріальних збитків сільському та лісовому господарствам, що призводить до соціальних конфліктів
ЗАХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ВЕДЕННЯ МГ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Державне управління МГ здійснюють адміністративно-територіальні органи, які підпорядковуються федеральному Міністерству сільського господарства (Німеччина). 2. Важливу роль у розвитку МГ відіграють національні мисливські організації. 3. Більшість мисливських угідь перебувають у приватній власності. 4. Право на полювання належить власнику земельної ділянки. 5. Висока кількість мисливських господарств (приватних), які мають невеликі розміри (450 га). 6. Охороною тварин, організацією та проведенням біотехнічних заходів займаються самі мисливці. 7. Наявність механізму відшкодування збитків, заподіяних мисливськими тваринами лісовому та сільському господарствам 8. Користування мисливськими угіддями є платним. Оренду платують власники земельних ділянок 	<ol style="list-style-type: none"> 1. МГ є прибутковою галуззю національної економіки та частиною національної культури. 2. Висока чисельність диких тварин. 3. Власники мисливських угідь сплачують податок на користь держави 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Через високу кількість диких тварин часто трапляються ДТП за участю останніх. 2. У зв'язку з досить високою чисельністю диких тварин трапляються часті випадки нанесення матеріальних збитків сільському та лісовому господарствам, що призводить до соціальних конфліктів

Закінчення табл. 2

1	2	3	4
<p>ПІВНІЧНО-ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ ВЕДЕННЯ МГ</p>	<p>1. Державне управління МГ здійснюють Міністерство сільського і лісового господарства у Фінляндії, Агентство природних ресурсів у Швеції та Міністерство лісового господарства в Норвегії. 2. Важливу роль у розвитку МГ відіграють національні мисливські організації. 3. Мисливські угіддя формуються за рахунок державних і приватних лісів (Ліси становлять більшу частину території Швеції та Фінляндії). 4. Більшість мисливських угідь перебувають у приватній власності. 5. Право на полювання належить власнику земельної ділянки. 6. Висока кількість мисливських господарств (приватних), які мають невеликі розміри (450 га). 7. Кожен мисливець сплачує податок – мисливський збір. 8. Для полювання на копитних тварин (є найбільш популярним) необхідно придбати ліцензію. 9. Вартість полювання на дрібну дичину становить від 5 євро в день. 10. Компенсація збитків, нанесених дикими тваринами лісовому і сільському господарству, здійснюється державою за рахунок коштів, які сплачують мисливці за полювання на дрібну дичину</p>	<p>1. МГ є прибутковою галуззю національної економіки та частиною національної культури. 2. Висока чисельність диких тварин. 3. Власники мисливських угідь сплачують податок на користь держави</p>	<p>1. Через високу кількість диких тварин часто трапляються ДТП за участю останніх. 2. У зв'язку з досить високою чисельністю диких тварин трапляються часті випадки нанесення матеріальних збитків сільському та лісовому господарствам, що призводить до соціальних конфліктів</p>
<p>УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ВЕДЕННЯ МГ</p>	<p>1. Державне регулювання МГ здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства (через Державне агентство лісових ресурсів). 2. Більшість мисливських угідь є громадськими. Однак національна мисливська організація (УТМР) не відіграє такого значення, як у європейських країнах. 3. Низовий мисливський колектив не має статусу юридичної особи й не може вести самостійну господарську діяльність. 4. Кількість мисливських господарств значно менша, ніж у європейських країнах. 5. Мисливські тварини є власністю українського народу. 6. Охороною мисливських тварин займаються користувачі мисливських угідь. 7. Відсутність державної охорони диких тварин. 8. Механізм відшкодування збитків, нанесених дикими тваринами сільському та лісовому господарству, не розроблений. 9. Користування мисливськими угіддями є платним, однак механізм оплати поки не розроблений</p>	<p>1. Кожен громадянин має право на полювання. 2. Через низьку чисельність диких тварин нанесення збитків лісовому й сільському господарству є незначним</p>	<p>1. МГ є збитковою галуззю національної економіки. 2. Мисливський колектив не є юридичною особою. 3. Площі мисливських господарств є неоптимальними. 4. Чисельність диких тварин є низькою. 5. Територіальні громади не залучені до процесу надання мисливських угідь у користування та не мають відношення до ведення МГ</p>

Джерело: складено авторами [1; 3; 4; 6; 10; 15; 20; 23].

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Другою за значенням та популярністю серед мисливців у світі після СІС є Федерація мисливських і природоохоронних асоціацій ЄС. Членами цієї міжнародної організації є національні мисливські організації з 36 європейських країн, у тому числі 28 країн ЄС. Організація налічує понад 7 млн мисливців. Це робить FACE найбільшим демократичним представницьким органом для мисливців у всьому світі й однією з найбільших європейських громадських організацій [13, с. 32].

Головна українська організація, яка об'єднує мисливців – Українське товариство мисливців і рибалок, – не є членом FACE. Державний орган, який регулює розвиток мисливського господарства України (Держлісагенство), може стати асоційованим членом (без права голосу).

Основним завданням FACE є захист прав та інтересів членів Федерації. У своїй діяльності Федерація фокусує свою увагу на шести основних напрямках: охорона природи, охорона диких тварин, міжнародні угоди, стан диких тварин і їхнє здоров'я, вогнепальна зброя та боєприпаси, методи полювання та культура. FACE є своєрідною «площадкою» для розгляду, аналізу та обговорення різних тенденцій та практик галузі, має власний інформаційний портал. У своїй роботі Федерація на різних рівнях співпрацює з Європейською комісією та парламентом ЄС [13, с. 33].

Як бачимо, державні органи, які регулюють розвиток мисливської галузі в Україні, а також Українське товариство мисливців і рибалок як національна мисливська організація слабо інтегровані в Європейський мисливський простір. Це створює значні перешкоди на шляху вивчення та імплементації успішного закордонного досвіду.

Висновки та пропозиції. Розглянувши зазначені моделі ведення мисливського господарства в країнах ЄС, можемо відмітити їх загальну схожість. Спільним є те, що в усіх країнах Європи мисливське господарство є рентабельною галуззю та інструментом збереження навколишнього середовища. Сприяє цьому тісна співпраця країн Європи в цій галузі. Завдяки цьому країни ЄС мають подібну нормативно-правову базу, а також економічну, культурну та ментальну схожість.

На наш погляд, на сучасному етапі для України є найбільш актуальною Східно-Європейська модель. Особливості державного устрою, адміністративно-територіального поділу, ментальності населення, природно-кліматичних умов дають підставу стверджувати, що для України на сучасному етапі еталонними є польська, словацька та угорська моделі.

Для мисливської галузі цих країн характерна визначальна роль громадських мисливських організацій. Більшість мисливських угідь у цих країнах перебувають у користуванні громадських об'єднань – первинних мисливських колективів. В Україні громадська організація Українського товариства мисливців і рибалок не відіграє такого значення. Низовий мисливський колектив не є юридичною особою і не бере участі у веденні мисливського господарства. Це призводить до того, що великі площі мисливських угідь не мають свого господаря. Там не проводяться біотехнічні заходи, відсутня охорона диких тварин та контроль за дотриманням правил полювання. Таке неефективне використання мисливських угідь є причиною катастрофічно низької чисельності диких тварин (порівняно з країнами ЄС) і, як наслідок, збитковістю галузі.

Стимує розвиток мисливського господарства України і непрозорий механізм надання в користування мисливських угідь. Досвід країн ЄС демонструє, що надання мисливських угідь у користування на конкурсних засадах дає більше шансів отримати угіддя зацікавленому власнику, який буде прагнути до більш ефективного ведення господарства (для отримання прибутку).

Потребують оптимізації й площі та кількість мисливських господарств. Так, незважаючи на те, що серед європейських країн Україна має найбільшу площу мисливських угідь, кількість мисливських господарств є найменшою. На наш переконання, опти-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

мальна середня площа мисливського господарства в Україні має коливатися в межах 10-30 тис. га. Великі за площею мисливські господарства, зазвичай, є нерентабельними, оскільки через брак фінансування ефективно ведення мисливського господарства здійснюється лише на частині території.

Список використаних джерел

1. Аналіз законодавчої бази і практики ведення мисливського господарства деяких країн Європейського Союзу. Жовтень 2015 / М. О. Мироненко та ін. URL: http://www.enpifleg.org/site/assets/files/1896/zakonodavcho_bazi_praktiki_vedennia_mislivs_kogo_gospodarstva_de.pdf.
2. Ведення мисливського господарства у 2017 році / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/lis/opvimg/arch_vmg_u.htm.
3. Делеган І. В., Шпільчак М. Б. Особливості ведення мисливського господарства в Польщі. *Науковий Вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.9. С. 42–47.
4. Делеган І. В., Шпільчак М. Б. Особливості ведення мисливського господарства в Австрії. *Науковий Вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.7. С. 16–23.
5. Делеган І. І., Делеган І. В. Особливості мисливського господарства і полювання в державних лісах Словаччини. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.15. С. 14–19.
6. Делеган І. І., Делеган І. В. Особливості організації ведення мисливського господарства у Словаччині. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.8. С. 52–57.
7. Делеган І., Лушак М. Особливості мисливського господарства Австрії. URL: <https://ahf.org.ua/uk/library/world-practice/614-osoblivosti-mislivskogo-gospodarstva-avstriji>.
8. Дробот І. О., Проців О. Р. Розвиток системи державного регулювання мисливського господарства України в контексті адаптування до умов Європейського Союзу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 385–392.
9. «Електронне мисливство» у Норвегії. URL: <http://gsvms.org.ua/uk/myslyvstvo/mizhnarodnyi-dosvid/item/299-elektronne-myslyvstvo-u-norvehii>.
10. Мироненко М., Новіков Р. Взірєць мисливського господарювання. Мисливське господарство Словаччини. *Лісовий і мисливський журнал*. 2015. № 3. С. 26–31.
11. Мироненко М., Новіков Р. До Європи за досвідом. Польща мисливська. *Лісовий і мисливський журнал*. 2015. № 2. С. 26–31.
12. Мироненко М., Новіков Р. Країна трофейного полювання. *Лісовий і мисливський журнал*. 2015. № 4. С. 26–29. URL: <https://ekoinform.com.ua/?p=1228>.
13. Новіков Р. FASE-обличчя Європи. Міжнародна співпраця – шлях до розвитку мисливського господарства. *Лісовий і мисливський журнал*. 2015. № 6. С. 32–34.
14. Новіков Р. Ключ до успіху. Як перейняти досвід розвинених країн у веденні мисливського господарства. *Лісовий і мисливський журнал*. 2015. № 5. С. 32–33.
15. Новіков Р. Мисливство у цифрах. Аналіз ведення мисливського господарства в Україні та країнах ЄС. *Лісовий і мисливський журнал*. 2016. № 3. С. 30–31. URL: <https://ekoinform.com.ua/?p=1074>.
16. Новіков Р. Полювання по-німецьки. Частина I. URL: <https://ahf.org.ua/uk/library/world-practice/592-polyuvannya-po-nimetski-chastina-i>.
17. Новіков Р. Полювання по-німецьки. Частина II. URL: <https://ahf.org.ua/uk/library/world-practice/600-polyuvannya-u-nimechchini-chastina-ii>.
18. Новіков Р. Српски ловац. Про мисливське господарство Сербії – країни з соціалістичним минулим та європейським майбутнім. *Лісовий і мисливський журнал*. 2017. № 4. С. 33–35.
19. Романів І. Країна квітучих полонин і величних гір. *Лісовий і мисливський журнал*. 2016. № 2. С. 33–35.
20. Романів І. Мисливське королівство. Норвегія – країна інтенсивного, але раціонального природокористування. *Лісовий і мисливський журнал*. 2016. № 4. С. 32–35.
21. Романів І. На стражі мисливських угідь. Про Державну мисливську охорону Польщі, її функції, права, обов'язки та ефективність. *Лісовий і мисливський журнал*. 2016. № 1. С. 34–36.
22. Урсул В. Вікові традиції сучасного мисливства. Як живе братство мисливців у Польщі. Історія і сьогодення. *Лісовий і мисливський журнал*. 2018. № 4. С. 46–48.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

23. Хоєцький П. Б., Похалюк О. М. Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.8. С. 42–52.

24. German forests. Nature and economic factor / Federal Ministry of Food, Agriculture and Consumer Protection. 2010. 32 p. URL: http://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/EN/Publications/GermanForests.pdf?__blob=publicationFile.

References

1. Myronenko M. O. et. al (2015). Proekt modeli reformuvannia i rozvytku myslyvskoho hospodarstva Ukrainy. Zhovten 2015 [Project of the model of reforming and development of hunting economy of Ukraine. October 2015]. Retrieved from <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331>.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (2018). *Vedennia myslyvskoho hospodarstva u 2017 rotsi* [Maintenance of hunting economy in 2017]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/lis/opvmg/arch_vmg_u.htm.

3. Delehan, I. V., Shpilchak, M. B. (2008). Osoblyvosti vedennia myslyvskoho hospodarstva v Polshchi [Features of hunting management in Poland]. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 18.9, 42–47 [in Ukrainian].

4. Delehan, I. V., Shpilchak, M. B. (2008). Osoblyvosti vedennia myslyvskoho hospodarstva v Avstrii [Features of hunting management in Austria]. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 18.7, 16–23 [in Ukrainian].

5. Delehan, I. V., Shpilchak, M. B. (2010). Osoblyvosti myslyvskoho hospodarstva i poliuvannia v derzhavnykh lisakh Slovachchyny [Features of hunting industry and hunting in the state forests of Slovakia]. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 20.15, 14–19 [in Ukrainian].

6. Delehan, I. V., Delehan I. V. (2010). Osoblyvosti myslyvskoho hospodarstva i poliuvannia v derzhavnykh lisakh Slovachchyny [Features of hunting and hunting in the state forests of Slovakia]. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 24.8, 52–57 [in Ukrainian].

7. Delehan, I., Lushchak, M. (n.d.). Osoblyvosti myslyvskoho hospodarstva Avstrii [Features of hunting in Austria]. Retrieved from <https://ahf.org.ua/uk/library/world-practice/614-osoblyvosti-mislivskogo-gospodarstva-avstrii>.

8. Drobot, I. O., Protsiv, O. R. (2011). Rozvytok systemy derzhavnoho rehuliuвання myslyvskoho hospodarstva Ukrainy v konteksti adaptuvannia do umov Yevropeiskoho Soiuzu [Development of the state regulation system of hunting economy of Ukraine in the context of adaptation to the conditions of the European Union]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, 2, 385–392 [in Ukrainian].

9. «Elektronne myslyvstvo» u Norvehii [«Electronic hunting» in Norway]. Retrieved from <http://gsvms.org.ua/uk/myslyvstvo/mizhnarodnyi-dosvid/item/299-elektronne-myslyvstvo-u-norvehii>.

10. Myronenko, M., Novikov, R. (2015). Vzirets myslyvskoho hospodariuvannia. Myslyvske hospodarstvo Slovachchyny [Model of hunting management. Hunting in Slovakia]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and Hunting Magazine*, 3, 26–31 [in Ukrainian].

11. Myronenko, M., Novikov, R. (2015). Do Yevropy za dosvidom. Polshcha myslyvska [To Europe to get experience. Hunting Poland]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and Hunting Magazine*, 2, 26–31 [in Ukrainian].

12. Myronenko, M., Novikov, R. (2015). Kraina trofeinoho poliuvannia [Country of trophy hunting]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and Hunting Magazine*, 4, 26–29. Retrieved from <https://ekoinform.com.ua/?p=1228>.

13. Novikov, R. (2015). FACE-oblychchia Yevropy. Mizhnarodna spivpratsia – shliakh do rozvytku myslyvskoho hospodarstva [FACE – a face of Europe. International cooperation is the way to the hunting industry development]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and Hunting Magazine*, 6, 32–34 [in Ukrainian].

14. Novikov, R. (2015). Kliuch do uspikhu. Yak pereiniaty dosvid rozvynenykh krain u vedenni myslyvskoho hospodarstva [The key to success. How to learn hunting management from the experience of developed countries]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and Hunting Magazine*, 5, 32–33 [in Ukrainian].

15. Myslyvstvo v tsyfrakh [Hunting in numbers] (2016). *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and hunting magazine*, 3, 30–31 [in Ukrainian].

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

16. Novikov, R. (n.d.). *Poliuvannia po-nimetsky. Chastyna I [Hunting in the German style. Part I]*. Retrieved from <https://ahf.org.ua/uk/library/world-practice/592-polyuvannya-po-nimetski-chastina-i>.

17. Novikov, R. (n.d.). *Poliuvannia po-nimetsky. Chastyna II [Hunting in the German style. Part II]*. Retrieved from <https://ahf.org.ua/uk/library/world-practice/600-polyuvannya-u-nimechchini-chastina-ii>.

18. Novikov, R. (2017). Srpsky lovats. Pro myslyvske hospodarstvo Serbii – krainy z sotsialistychnym mynulym ta yevropeiskym maibutnim [The Serbian catcher. About Serbia's hunting economy - countries with a socialist past and a European future]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and hunting magazine*, 4, 33-35 [in Ukrainian].

19. Romaniv, I. (2016). Kraina kvituchykh polonyn i velychnykh hir [Country of flowering meadows and majestic mountains]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and hunting magazine*, 2, 33–35 [in Ukrainian].

20. Romaniv, I. (2016). Myslyvske korolivstvo. Norvehiia – kraina intensyvnoho, ale ratsionalnoho pryrodokorystuvannia [Hunting Kingdom. Norway is a country of intense but rational products use]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and hunting magazine*, 4, 32–35 [in Ukrainian].

21. Romaniv, I. (2016). Na strazhi myslyvskykh uhid. Pro Derzhavnu myslyvsku okhoronu Polshchi, yii funktsii, prava, oboviazky ta efektyvnist [On the guard of hunting grounds. About the State Hunting Protection of Poland, its functions, rights, responsibilities and effectiveness]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and hunting magazine*, 1, 34–36 [in Ukrainian].

22. Ursul, V. (2018). Vikovi tradytsii suchasnoho myslyvstva. Yak zhyve bratstvo myslyvtiv u Polshchi. Istorii i sohodennia [Age-old traditions of modern hunting. As a living brotherhood of hunters in Poland. History and the present]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forest and hunting magazine*, 4, 46–48 [in Ukrainian].

23. Khoietskyi, P. B., Pokhaliuk, O. M. (2014). Myslyvske hospodarstvo krain Yevropy [Hunting economy of European countries]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukraine – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 24.8, 42–52 [in Ukrainian].

24. German forests. Nature and economic factor / Federal Ministry of Food, Agriculture and Consumer Protection. 2010. Retrieved from http://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/EN/Publications/GermanForests.pdf?__blob=publicationFile.

Гонта Олена Іванівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Гонта Елена Ивановна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры туризма, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Honta Olena – Doctor of Economics, Professor, Professor of Department of Tourism, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: e.gonta@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6434-357X>

Музыка Владислав Віталійович – аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Музыка Владислав Витальевич – аспірант кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Muzyka Vladyslav – PhD student of the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: riocomp2@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2666-4617>